

EMINESCU. DE LA MUZICA POEZIEI LA POEZIA MUZICII

Eminescu. From music poetry to poetry music

Elena ȚURCAN

Abstract: *Eminescu was an unknown professional musician and a passionate folklorist and music critic, especially an authentic interpreter of folk art. Starting from „the poetry of music” of Eminescu’s soul, we will find easier his „music poetry”, song with of longing lyricism and dramatic balad, with the rhythm of folk dance and color of traditional tool.*

Am început a cunoaște opera geniului prin cîntec de la profesoarea mea de limbă și literatură, Alexandra Prisacaru, care avînd școala la români, ne fredona mereu romanțe pe versuri de Eminescu...

Mare admirator al muzicii, Mihai Eminescu și-a descris singur capacitățile sale muzicale într-o scrisoare către V. Micle „ Muzica întotdeauna mă predispune spre o visare creatoare. Dar compozițiile lui Chopin m-au transformat cu desăvîrșire. Credeam la un moment dat că plutesc în sferele divine ale nemuririi dumnezeiești. Era beția inteligenței care subjugă sufletul, îndemnîndu-l să armonizeze întreaga mea ființă. Numai pianul tău, minunata perlare a degetelor albe, dădeau această realizare. Clarul de lună în noaptea aceea sfîntă imi producea satisfacții pe care nu le-am avut niciodată în blestemata mea viață. Regret amarnic că n-am învățat muzica, căci din copilărie mama care avea un glas fermecător, întrecîndu-se cu tata care cînta ca un adevărat artist din flaut, descoperise în mine o ureche remarcabilă de muzician. Ascultînd *Nocturnele*, m-am convins că Chopin ar fi scris poezii tot atît de geniale ca aceste compoziții. Nu poți fi mare compozitor, dacă nu posezi amîndouă însușirile.” Nu ar fi putut nici El să scrie așa poezie, dacă nu cunoștea muzica universului.

Eminescu stăpînea tehnica muzicală, dispunînd de însușiri naturale surprinzătoare în arta sunetelor (auz absolut, memorie muzicală excepțională).

Îl găsim mai întîi în perioada plecării la Cernăuți, colindînd din sat în sat cu trupa de teatru, adunînd folclor din popor, așa cum culegătorii și-au dat seama că patrimoniul spiritual oral al neamului constituie o avere inestimată ce nu trebuia

să se risipească. Contemporanii au afirmat că Eminescu totuși nu a încercat să-și publice culegerile de folclor, preferînd să topească în propria sa creațiune literară, comoara populară notată cu migală, perseverență și har.

Eminescu a fost un necunoscut muzician profesionist și un pasionat folclorist și critic muzical, dar mai ales, un interpret autentic al artei populare, avea un repertoriu pe care îl stima și cînta cînd avea dorință, posibilitățile de înregistrare a vocii au apărut doar la cîțiva ani. După spusele contemporanilor, dacă existau mai devreme, am fi avut vocea celebră a poetului. Pornind de la „poezia muzicii” din sufletul lui Eminescu, vom regăsi mai ușor „muzica poeziei” sale, cu lirismul cîntecului de dor și dramatismul baladei, cu ritmul jocului popular și culoarea instrumentului tradițional.

Poezia eminesciană este o „artă a auzului” mai mult decît una a văzului, căci la Eminescu rima este mai mult decît un simplu instrument: „efecte mari scoate muzica din sufletul lui Eminescu în rimă”. Murmurul vocalelor latine, sunetul buciului, cîntecul greierului și al izvorului, glasul frunzișului sînt astfel, numai sunete izolate și oarecum simbolice ale unei armonii mai ample, a muzicii lumii...” În poemul „Călin”, în care poetul aude un amplu registru de orgă, „farmecul rezultă tocmai din amestecul și chiar contopirea sunetelor (glasuri, strune) cu zgomotele (furtuna), întocmai ca la instrumentele muzicale preferate de Eminescu. „Muzica sferelor răsună pînă tîrziu în poezia eminesciană, dar în momentul în care modelul platonician e abandonat, armonia muzicală a lumilor își pierde sensul pitagoreic. Cîntecul lumilor devine, în *Glossă*, cîntecul înșelător al lumii, cîntec de sirenă, aducător de moarte”. Pînă și ființa cea mai iubită a eului liric eminescian, femeia, compare uneori ca o notă rătăcită din muzica sferelor, cîntare întrupată; așadar, în orice ipostază, femeia e și ea o „voce prin care se vestește armonia divină a universului”(L. Olaru Nenati). Acest halou de descîntec al cîntecului-poem *Rugăciune* în care Maria, „miraculoasa imagine mitică a feminității ce răscumpără păcatul Evei”, cumulînd funcțiile de „pururea fecioră”, de mamă divină și de „goethean etern feminin”, este pentru Eminescu un mit central, simetric și compensativ celui al „demonului”. Ca atare, *Rugăciunea* eminesciană e văzută a fi mai mult decît o rugăciune, un descîntec de coborîre, precum cel al Cătălinei din *Luceafărul*.

„Cobori în jos Luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-mi inimă și în gînd, Și viața-mi luminează”. Este ruga poetului de a începe a trăi din inimă și nu din minte, care ne dă posibilitatea de iluminare spirituală, raza divină ne oferă această șansă.

În poemul *Luceafărul* Eminescu vede un grandios simfonic a cărui uvertură este compusă din cele 7 strofe de la început, care „așază măiestrit temele și te prinde în ritmul întregului” la fel ca și în „Călin”. Avem aceleași cunoștințe divine ale realității, 7 note muzicale sînt cunoscute în Univers, 7 culori trăiesc în Nemurire, 7 centre de energie are Omul. În *Luceafărul* găsim paralela de nemurire și moarte,

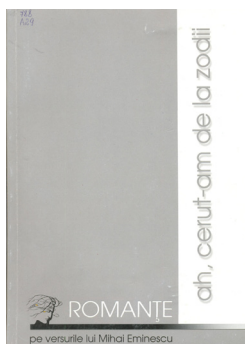
pentru un sărut Luceafărul (Divinul) este gata să coboare, el se jertvește, trăiește iubirea total și necondiționat, pe când Cătălina (Omul) mereu pune condiții, deși are în mediu 65-70 de ani de trai. Însemnătatea reactivului erotic, este asimilat cu cel muzical, în concentrarea puterii de cunoaștere a poetului asupra propriei ființe, căci „prin trăirea dulcelui, acest reactiv îl face să atingă un plan de adâncă armonie lăuntrică, în a cărui rădăcină se topesc contrastele și contradicțiile. Poetul se descrie personal - a ales singurătatea. Nimeni nu poate determina momentul de naștere și tot singur omul va trebui să treacă în nemurire, nimeni și nimic (avere, putere socială, prieteni) nu te poate ajuta. *Pe lângă plopul fără soț...* Anume suferința îl face să înțeleagă multe lucruri sau realitatea divină. Sărac lipit pământului, neînțeles, socotit nebun în societate, Eminescu reapare geniu cu bogăția sa totală spirituală, ce rămâne aceeași și peste 160 de ani, pentru că poetul trăiește clipa (timpul devine întregul, nu este trecut și nici viitor), doar prezentul.

Eminescu manifestă o mare admirație față de muzica clasică și mărturie e referirea la piesa „La danse macabre” în „Visul unei nopți de iarnă”, ca dovadă a cunoașterii lui Saint-Saens, la „Norma” și la „Somnambula” de Belini punând preferințele sale în seama eroului din romanul „Geniu pustiu”, alături de Pablo de Sarasate și pentru Palestrina în „Sărmanul Dionis”.

Beethoven este invocat în „Archaeus”, geniul muzical este reprezentantul marelui arte și dincolo de anume infirmități fizice. Acesta este cazul lui Beethoven, care după ce își pierde auzul, compune „Fidelio”, una din capodoperele sale.

Taina farmecului dureros ce impregnează poezia eminesciană se produce la Eminescu „cu prilegul muzicii” – *Scrisoarea III* – în care viitura căilor și zgomotul armelor de luptă sugerează instrumentele orchestrate special ca un compozitor ce stăpânește știința efectelor sonore și a armonizării. Găsim apropierea dintre Eminescu și Wagner manifestată în „Odă” (în metru antic) în care se evocă apariția zeului Wuotan ca în „Amurgul zeilor” a lui Wagner.

„Mai am un singur dor,/ În liniștea serii, /Să mă lăsați să mor/ La marginea mării./ Și nime în urma mea,/ Nu-mi plîngă la creștet...” Din vechime a fost cunoscut un concept referitor la ideea că de unde venim acolo ne întoarcem. Astfel, omul poartă în adîncul ființei sale tezaurul perfecțiunii, ordinii, armoniei, proporției și simetriei divine. M. Eminescu cuprinde toate aceste capacități.

Oficiul Documente Muzicale dispune de culegerile adunate de Serghei Pojar „La steaua”, Chișinău, editura Literatura artistică din 1989 și „Ah, cerutam de la zodii”, editura Princeps, din 2001 : romanețe pe versuri de M. Eminescu. „Astfel, spune autorul „ori de câte ori te apropii de poezia Lui, ea emană armonii muzicale, care vin fără să le forțezi, El s-a apropiat de natură, învățînd nu numai s-o înțeleagă, ci și s-o asculte”.

În diferite perioade ale receptării, eminescologii au constatat, în deplin consens, că enigma fascinației eminesciene stă în muzicalitatea de fond a creației sale lirice.

Disponem de „Lieduri pe versuri de M. Eminescu” de Nicolae Bretan, editura Octopodium, București, ediție bilingvă română-engleză, din 1993. Baritonul său poate fi înțeles doar prin trăirea creațiilor sale muzicale. Tot ceea ce a creat este impregnat de o măiestrie de înaltă calitate, de o grijă aproape părintească pentru sănătatea și puritatea de comunicare a vocii umane, și – ca aspect suprem, probabil – o profundă conștiință a naturii și misiunii poeziei și cîntecului...în mod deosebit atunci cînd poezia este generată de necesitatea de a celebra marile ritualuri ale existenței umane : nașterea, iubirea, maternitatea, bătrînețea, neființa și nemurirea.

Lucrarea lui Emil Gavriș „Cînd amintirile...” pentru voce și pian, editura Muzicală, București, 1984 susține că poezia mare, poezia autentică s-a născut în leagănul cîntecului. Înainte de a spune versurile, omul de la începuturile culturii și ale civilizației, le-a cîntat. Poezia și muzica erau totuna. Ulterior, poezia s-a despărțit de cîntec, dar mereu a tins să păstreze în structura ei ceva din farmecul muzicii.

Printre compozitorii contemporani îl avem în bibliotecă pe Pavel Anton cu „Te caut, iubire”/romanețe/ : „Povestea lăcrămioarelor” – Veronica Micle și „La steaua” M. Eminescu; „Sărut lacrima ta” : romanețe; „Mînat de credință și dor” Chișinău, 2002, 2005-2006. Dincolo de fiecare vers, totdeauna rămîne ceva nelămurit, inexplicabil, care este completat de fantezia melodiei. În acest dialog interpretul se adresează interlocutorului și sieși. El e în postură de dublă dimensiune a intimității sale și

a lumii și aceleași versuri și melodii îi reușesc pentru a se adînci în propriile simțăminte pe care le deschide tuturor.

Nu putem trece cu vederea interpretii. „Așa cum ființa lui Dumnezeu s-a topit în nemărginirea Universului, iar întreaga suferință a neamului a vibrat și mai vibrează și astăzi pe cele patru corzi ale rebele balade eminesciene, tot astfel cele două ființe, Doina și Ion, devenite legendare, s-au topit în suferințele acestui pământ, iar noi, la rîndul nostru, ne vedem și mai clar propria ființă rănită în oglinda neasămuitului lor har. Artistul nu poate inventa bucuriile, nici durerile poporului său. Aceasta au înțeles-o Doina și Ion Aldea-Teodorovici. Ei n-au inventat nimic, ei, pur și simplu, au ars în cîntecul lor” afirma G. Vieru, precum M. Eminescu a ars în poezia Sa, *Domnul cel de pasăre măiastră, Domnul cel de nemurirea noastră* – cîntecul *Eminescu!*

Gheorghe Sărac, interpret român, și-a alcătuit un repertoriu din romanțele pe versurile eminesciene. El „aduce omagiul unui muritor de rînd geniului nemuritor al Luceafărului” prin cele două discuri de vinil și 4 audio-casete, prezente și la noi în Oficiu, prezentînd o primă antologie. *Romanțe pe versuri de M. Eminescu : Gheorghe Sărac : Din valurile vremii, Dintre sute de catarge, Pe lîngă plopul fără soț, S-a dus amorul* - 4 audio-casete.

Discurile cuprind 21 de titluri, mici „ștampe” muzicale, concepute cu bun gust și cu respectul cuvenit versurilor; sînt delectări îndrăgite de ascultători.

Trece peste ele, nu o dată, suflul generos al cîntecului nostru popular, unda emoției pe care G. Sărac izbutește s-o împărtășească, cu sinceritate, auditorului, năzuind să dea, în interpretările sale, o și mai profundă rezonanță sufletului românesc.

„Cezara” M. Eminescu, dramatizare de Georgeta Răboj și prezentată de Roxana Sorescu este titlul unui alt disc de vinil aflat în colecția Documente Muzicale. Nuvela „Cezara” concentrează toate temele și motivele pe care tinerețea scriitorului le-a descoperit, iar maturitatea lui artistică le-a desăvîrșit.

Așadar, prin intermediul trăirii atît de profunde a voluptății muzicale, veșnic zbuciumatul poet cunoaște momente indicibile de armonie paradisiacă, deoarece „opusele sensuri dinamice ale rezistenței și abandonării, ale zgomotelor și sunetului, ale furtunii și susurului, se împacă în apele subiacente ale unui fericit echilibru intim pe care-l încearcă poetul”. Revenim la opera poetului pentru a aspira către tot ceea ce este bun, frumos, sublim, înălțător, Universal valabil, Divin, Cosmic!

